

Arheolozi i konzervatori o zaštiti arheološke baštine (primjeri dobre prakse i problemi, unaprjeđenje sustava)

Okrugli stol održan 7. listopada 2020.

Sudjelovali su: Jacqueline Balen (Arheološki muzej u Zagrebu), Josip Burmaz (Kaducej d.o.o.), Ivana Miletić Čakširan (Ministarstvo kulture i medija, Konzervatorski odjel u Sisku). Iako planirano, Ina Miloglav (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagreb) bila je spriječena te nije sudjelovala u radu okruglog stola.

Raspravljalo se o odnosu triju zakonskih regulativa (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03 Ispravak, NN 87/09, NN 88/10, NN 61/11, NN 25/12, NN 136/12, NN 157/13, NN 152/14, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20), Zakon o muzejima (NN 61/18, NN 98/19) i Pravilnik o arheološkim istraživanjima (NN 102/10, 2/20)) u provedbi:

1. arheoloških pregleda terena
2. nedestruktivnih arheoloških metoda (geofizika i lidar)
3. arheoloških iskopavanja (zaštitnih, sustavnih)
4. obrada i pohrana arheoloških nalaza.

1. Arheološki terenski pregledi:

Arheološki terenski pregledi koji su proizašli iz znanstvenih projekata ili oni koje su se izvode na temelju izdanih posebnih uvjeta konzervatorskih odjela pri infrastrukturnim radovima donose izvrsne rezultate na temelju kojih se mogu donijeti precizne mjere zaštite arheološke baštine u prostorno-planskoj dokumentaciji, upisati novootkriveni lokaliteti u Registar kulturnih dobara RH, u suradnji s lokalnom samoupravom upravljati arheološkom baštinom određenog područja. Primjeri dobre prakse jest projekt izrade arheološke karte Sisačko-moslavačke županije provođenjem sustavnog rekognosciranja (Novska, Hrv. Dubica, Kostajnica, Petrinja, Glina, Dvor, područje Moslavine) koji se provodi od 2017. g. U praksi Konzervatorski odjeli susreću se i s problemom terenskih pregleda koji se ne prijavljuju, izvode bez odobrenja. To je prisutno osobito kod aktivnosti koje se odnose na izrade Studija utjecaja na okoliš stoga bi se trebalo poraditi na informiranosti izrađivača o potrebi ishoda svih odobrenja prije izvođenja terenskih pregleda. Zaključeno je kako bi se i od strane arheološke i konzervatorske struke trebalo poraditi na ujednačavanju postupanja, upoznavanju dionika o dogovorenoj praksi kao i odrediti strukovne norme pri izradi izvještaja o provedenim arheološkim terenskim pregledima.

2. Nedestruktivne arheološke metode (geofizika i LiDAR)

Raspravljalo se o LiDAR metodi koja se provodi u sklopu arheološkog istraživanja arheoloških nalazišta. Raspravljalo se o problemu nedefinirane metodologije izvedbe LiDAR metode na arheološkim nalazištima kao i o nedefiniranim zakonskim okvirima za provođenje metode. U Pravilniku o arheološkim istraživanjima u čl. 3 pod nedestruktivnim metodama navedena su geofizička istraživanja te aeroarheologija, no ne i LiDAR. To predstavlja problem kako Konzervatorskim odjelima tako i arheolozima.

Kako se radi o metodi čiji rezultati daju brojne mogućnosti široj i stručnoj zajednici za nastavak daljnjih aktivnosti u prezentaciji arheološke baštine kao i pravovremeno planiranje mogućih radova Konzervatorski odjel u Sisku upravo ovu metodu predlaže na početku istraživačkih projekata određenog područja. Takvi se programi i financiraju putem poziva Ministarstva kulture i medija za financiranje Javnih potreba u kulturi. U samom provođenju nailazi se na nedefinirani zakonski okvir provedbe ovih projekata. Pravilnikom nije propisana obveza ishoda odobrenja za takve vrste radova iako se radi o nedestruktivnoj metodi. Nedefiniran sustav u Pravilniku o arheološkim istraživanjima dovodi do raznih postupanja na terenu Konzervatorskih odjela. Također, lokalne zajednice ovu metodu istraživanja

uključuju i u projekte koji se financiraju iz drugih izvora državnog proračuna ili EU fondova. Metodu koriste za vlastite potrebe promocije i prezentacije baštine. Kako obveza ishoda odobrenja za ovu vrstu radova nije propisana rezultati i izvještaji se ne dostavljaju nadležnom Konzervatorskom odjelu. Kasnije to može rezultirati aktivnostima koje u budućnosti mogu ugroziti kulturno dobro.

O samoj LiDAR metodologiji zaključeno je kako nedostaju strukovni naputci o ispravnoj metodologiji u arheologiji. Predloženo je da se sustav može unaprijediti koristeći Priručnik izrađen u sklopu Interreg Programa transnacionalne suradnje Dunav 2014.-2020. "Monumentalized Early Iron Age Landscapes in the Danube River Basin" / "Monumentalni krajolici starijeg željeznog doba na prostoru Podunavlja" (akronim: **Iron-Age-Danube**). Priručnik, koji je dostupan on-line na linku http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/36/1c6f3178a3ee81a5183dd7e25c0398f0475d4998.pdf, bi se mogao prevesti i na hrvatski te poslužiti kako arheolozima tako i konzervatorskoj struci u donošenju mjera i uvjeta zaštite te provođenja ove metode. Zaključak je bio da se pri sljedećim izmjenama Pravilnika o arheološkim istraživanjima LiDAR uključi u čl. 3 (i čl. 19) kao nedestruktivna metoda ili da se s obzirom na svakodnevne novosti u svijetu tehnologije opisno navede što sve nedestruktivne metode uključuju bez naziva svake pojedine metode).

3. Arheološka iskopavanja (zaštitna, sustavna)

Rasprava o izvođenju zaštitnih i sustavnih arheoloških iskopavanja usmjerila se na izvršenje svih obveza nakon završenog arheološkog iskopavanja koje proizlaze iz Pravilnika. Iz privatnog sektora razmišljanja su da je potrebno povisiti cijene vezano uz izvođenje svih faza arheološkog rada pri istraživanju kako bi se financijski omogućila provedba svih faza rada koje su propisane Pravilnicima i Zakonima. Iako Pravilnik propisuje da se voditelju koji nije izveo sve faze rada nakon istraživanja ne može izdati novo odobrenje, u praksi se to većinom ne primjenjuje. Problem nastaje osobito u arheološkim nadzorima ili zaštitnim arheološkim istraživanjima koje su u situacijama urbane arheologije nužne svaki mjesec. Ne izdavanje odobrenja za provođenje, primjerice, arheoloških nadzora otežalo bi rad na terenu te zaustavilo brojne investicije po gradovima. Svakako bi trebalo poraditi na ujednačavanju prakse u Konzervatorskim odjelima, ali i riješiti situacije sa zaostacima u svih institucijama, muzejima, tvrtkama, obrtima koji provode arheološka istraživanja. Vezano uz sustavna arheološka istraživanja predloženo je na raspravi da se poradi na obustavi financiranja i izdavanja odobrenja onima koji ne izvrše sve obveze sukladno Pravilniku. Sustavna istraživanja trebala bi se provoditi isključivo na onim nalazištima gdje se provode sve faze arheološkog rada (iskopavanje, obrada nalaza, konzervacija nalaza i nalazišta, objava i obrada nalaza, prezentacija rada, rezultata široj javnosti, prezentacija nalazišta).

Nadalje teme zaštitnih i sustavnih arheoloških iskopavanja usmjerila su se na zajednički problem pohrane nalaza. Pravilnikom o arheološkom istraživanju definirano je kako se odobrenje za istraživanja izdaje između ostalog uz dostavu suglasnosti o mjestu privremene pohrane nalaza za arheološka istraživanja ukoliko izvođač ne raspolaže vlastitim prostorom za pohranu u skladu s pravilima struke.

4. Obrada i pohrana arheoloških nalaza

Način obrade arheološkog materijala, predaja i pohrana nalaza nakon završenih arheoloških iskopavanja te muzejska obrada predmeta tema je o kojoj se najviše raspravljalo.

Zakonske regulative propisuje sljedeće vezano uz ovu temu:

Pravilnik o arheološkim istraživanjima

Čl. 5 propisuje kako je za izdavanje odobrenja potrebno dostaviti suglasnost o mjestu privremene pohrane nalaza za arheološka iskopavanja ukoliko izvođač ne raspolaže vlastitim prostorom za pohranu u skladu s pravilima struke

Također, definira kako je potrebno dostaviti financijski plan koji uključuje i konzervaciju i restauraciju nalazišta i nalaza

Čl. 15 propisuje kako je najkasnije u roku od 2 godine od završetka odobrenih terenskih radova potrebno osigurati konzervaciju nalazišta i nalaza, osim u slučaju složene konzervacije kada nadležno tijelo pisanim odobrenjem utvrdi rok za konzervaciju

čl. 16 propisuje da je stručni voditelj dužan dostaviti u roku 3 mjeseca od završetka istraživanja nadležnom tijelu stručno izvješće, a skraćeno Ministarstvu kulture. Preslik stručnog izvješća dostavlja se i ustanovi u kojoj se pohranjuju nalazi.

Čl. 17 ne definira na koji način moraju u stručnom izvješću biti obrađeni nalazi, već samo izbor karakterističnih nalaza s opisima

Čl. 21 propisuje se objavljivanje dokumentacije i prikupljenih nalaza najkasnije u roku 2 godine, a u slučaju složenijih istraživanja i duže.

Čl. 22 definira rok od 5 godina ili kada istraživanje traje duže svakih 5 godina za prvu objavu rezultata istraživanja i stručno obrađenih nalaza.

Čl. 23 definira kako arheološka istraživanja nisu okončana objavom rezultata i objavom stručno obrađenih nalaza nisu dovršena i ne može se voditeljima izdati novo odobrenje za istraživanje

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Čl. 14 propisuje kako su Inventarne knjige javnih muzeja i katalozi javnih knjižnica i knjižnica u sastavu pravnih osoba kojima su osnivači Republika Hrvatska i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te pravne osobe u njihovu pretežitom vlasništvu sastavni su dio Registra kulturnih dobara.

Čl. 47 propisuje kako se arheološka iskapanja i istraživanja mogu se obavljati samo na temelju odobrenja koje rješenjem daje nadležno tijelo. Odobrenje se može izdati samo pravnim i fizičkim osobama koje ispunjavaju uvjete stručne osposobljenosti za obavljanje takvih radova, te ako su osigurana potrebna materijalna i tehnička sredstva za obavljanje radova, konzerviranje nalaza, uređenje i predstavljanje nalazišta i nalaza. Također propisuje kako o mjestu pohrane arheoloških nalaza odlučuje Ministarstvo kulture na prijedlog Hrvatskog vijeća za kulturna dobra i Hrvatskoga muzejskog vijeća.

Čl. 98 propisuje kako poslove na zaštiti muzejske građe i muzejske dokumentacije, kao kulturnoga dobra prema odredbama ovoga Zakona, obavljaju javni muzeji u okviru svoje djelatnosti sukladno propisima kojima se uređuje muzejska djelatnost. Također propisuje kako postupak utvrđivanja svojstva kulturnoga dobra za muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju provodi javni muzej te upisom u inventarnu knjigu javnog muzeja muzejska građa i muzejska dokumentacija stječu status kulturnoga dobra.

Zakon o muzejima

Čl. 9 propisuje da muzej može pohraniti građu koja je rezultat arheoloških istraživanja sukladno zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

Čl. 11 propisuje da odluku o smještaju muzejske građe donosi nadležno ministarstvo za poslove kulture uz prethodno mišljenje Hrvatskog muzejskog vijeća

Raspravljalo se o neujednačenom načinu obrade nalaza nakon istraživanja, neujednačenom načinu predaje nalaza u muzejske institucije na trajnu pohranu što i predstavlja problem muzejskim institucijama, ali i Konzervatorskim odjelima u praćenju stanja kulturnog dobra. Vezano uz način obrade i predaju nalaza istaknuto je kao je obveza svakog arheologa koji izrađuje troškovnike predvidjeti osiguranje sredstava i za obradu te konzervaciju nalaza na što ih obvezuje i Pravilnik.

Istaknut je veliki problem svih arheologa/muzealaca, a to je da muzeji ne posjeduju svu terensku arheološku dokumentaciju niti izvještaje s terenskih istraživanja koja bi zajedno s građom trebala biti predana od strane voditelja istraživanja te uvedena u sekundarnu dokumentaciju muzeja. Također građa koja stiže u muzeje, a potječe s arheoloških istraživanja je često neoprana i nesignirana. Muzejski djelatnici istaknuli su kako bi se trebala uvesti praksa obavještavanja teritorijalno nadležnog muzeja o mjestu gdje se privremeno pohranjuje materijal prema izdanim odobrenjima nadležnog Konzervatorskog odjela. Izostanak ovakve prakse dovodi do toga da dio građe i dokumentacije pravovremeno ne dolazi do teritorijalno nadležne ustanove u kojoj bi trebala biti trajno pohranjena. Muzeji ne raspolažu podacima o tome tko vrši istraživanja, stoga nisu niti u mogućnosti tražiti trajnu pohranu građe.

Raspravljalo se o nedefiniranom sustavu objave, ali osobito obrade nalaza. Pravilnikom nije predviđen način kao ni predaja dokumentacije o provedenim fazama rada na nalazima.

Naglašen je problem kako je arheološka građa koja u muzeje dolazi s istraživanja izuzetno brojna. Muzejske institucije sukladno Zakonu o muzejima i pravilima struke građu mogu odvojiti na onu koja će inventiranjem postati kulturno dobro i na onu građu koja se uvrštava u Studijske zbirke što može pridonijeti lakšem i bržem provođenju svih zakonskih regulativa.

Istaknuta je velika odgovornost Konzervatorskih odjela u praćenju arheološke obrade nalaza tijekom istraživanja, nakon istraživanja, praćenju konzervatorskih radova na nalazima, kontroli objave sukladno Pravilniku te kontroli načina pohrane nalaza. Rezultati mogu biti pozitivni isključivo ako svi u procesu rada (arheolozi, restauratori, muzealci i konzervatori) surađuju i poštuju pravila struke i zakonske regulative. Predloženo je kako bi se trebala uspostaviti suradnja s obrazovnim institucijama na obradi materijala u obliku stručnih pismenih radova, ili diplomskih radova te se na taj način smanjivati neobrađena građa pohranjena u muzeje. Isto tako muzejske institucije trebale bi poraditi na modelu ustupanja građe za objavu u skladu sa zakonima i pravilnicima koji reguliraju taj segment muzejskog rada.

Osobito je istaknuta potreba formiranja zajedničkih (centralnih) čuvaonica muzejske građe, osobito arheološke. Istaknuta je pretrpanost muzejskih depoa, a samim time osiguranje svih potrebnih uvjeta. Ovo pitanje je potrebno što prije riješiti jer se pokazalo kako na više dijelova Hrvatske kreću veće investicije koje uključuje arheološka istraživanja s kojih se očekuje velika količina arheoloških pokretnih nalaza. Muzeji neće moći prihvatiti građu, voditelji neće moći ishoditi suglasnosti za pohranu, konzervatori neće moći izdati odobrenje za izvođenje arheoloških istraživanja što dovodi to zaustavljanja investicija i rada institucija.

Vezano uz sve navedene teme potrebno je donijeti strukovne norme koje će pokriti sve nejasnoće i dileme u načinu provođenja arheološke struke (istraživanja, izrada izvještaja, obrada i pohrana nalaza, zaštita nalazišta)